

Lausunto

13.09.2023

VN/20569/2023

Asia: VN/20569/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Pohjois-Savon hyvinvointialueen lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt lausuntoa hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää erityisesti jakelussa mainittuja tahoja antamaan lausuntonsa liitteenä olevasta hallituksen esityksen luonnoksesta. Lausuntoa asiassa on pyydetty tavanomaista nopeammin, koska esitys liittyy valtion talouden vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Esityksen mukaisesti lastensuojelun jälkihuollon ikärajaa laskettaisiin nykyisestä 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen. Lisäksi esityksen mukaisesti varhaiskasvatus- ja lastensuojelulakia täsmennettäisiin lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden osalta silloin, kun lapsen varhaiskasvatus järjestetään muualla kuin lapsen kotikunnassa (esityksen mukaisesti järjestämisvastuussa kunta). Varhaiskasvatuslaissa säädettäisiin myös kuntien välisestä kustannustenjaosta tähän liittyen (esityksen mukaisesti kustannusvastuu kunnilla). Lisäksi samalla lastensuojelulakiin tehtäisiin esityksen mukaisia tekniluonteisia muutoksia, joilla ei ole vaikutusta voimassa oleviin säädöksiin sisällöllisen merkityksensä osalta.

Lait tulisivat voimaan 1.1.2024. Lastensuojelulakiin säädettäisiin kuitenkin siirtymäsäännös, jonka perusteella jälkihuoltoon tämänhetkisen lastensuojelulain mukaisesti oikeutettujen oikeus jälkihuoltoon päättyisi vasta 30.6.2024. Siirtymäajalla varmistettaisiin jälkihuolto-oikeuden piirissä jo olevien nuorten suunnitelmallinen siirtymä tarpeenmukaisten muiden palveluiden ja etuuksien piiriin jälkihuollon päättyessä.

Pohjois-Savon hyvinvointialueen perhe- ja vammaispalveluiden lautakunta esittää lausuntonaan seuraavaa:

Hallituksen esityksessä on ehdotettu lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskemista nykytilanteeseen nähden kahdella vuodella. Edellisen kerran jälkihuollon ikärajaa on muutettu lastensuojelulain muutoksella 1.1.2020 lähtien, minkä jälkeen jälkihuolto-oikeuden piiristä ei toistaiseksi ole poistunut nuoria ikäperusteisesti. Pohjois-Savon hyvinvointialueella on ollut elokuun 2023 tilanteessa yhteensä 565 18–24-vuotiaasta jälkihuollon asiakasta. Tämän hetkessä tilanteessa myös Pohjois-Savossa merkittävä osuus myöhemmin jälkihuoltoon oikeutetuista nuorista sijoitetaan kodin ulkopuolelle vasta noin 15–16-vuotiaana perustuen laitoshoidon tarpeeseen; keskeisenä tuen tarvetta aiheuttavana tekijänä tällöin näyttäytyvät tyypillisesti nuoren omaan käyttäytymiseen, päihteidenkäyttöön ja mielenterveyden haasteisiin liittyvät tuen tarpeet, joihin kaikkien kohdalla ei lastensuojelun sijaishuollon aikana valitettavasti pystytä aikaansaamaan tavoiteltua muutosta.

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, täysi-ikäisten lastensuojelun jälkihuoltopalvelut on organisoitu hyvinvointialueilla hallinnollisesti eri tavoin. Pohjois-Savon hyvinvointialueella lastensuojelun jälkihuollon palvelutoiminnasta on vastattu osana lastensuojelun palveluyksikön toimintaa, mikä on ollut myös hyvinvointialueen toiminnan käynnistymistä edeltävästi Pohjois-Savon kunnissa pääsääntöisenä toimintatapana. Myönteisenä tässä toimintamallissa on näyttäytynyt lastensuojelun asiakkuuteen liittyvän pitkäaikaisen työskentelyn jatkumon mahdollistaminen sekä sujuvat siirtymävaiheet tarvittavissa asiakkuuden vaiheissa. Lastensuojelulain 30§ mukainen jälkihuollon asiakassuunnitelma on toiminut keskeisenä työvälteenä jälkihuoltoon oikeutetun nuoren tuen tarpeiden arvioinnissa ja tavoitteiden asettamisessa. Yhtenä keskeisenä jälkihuoltoon liittyvänä tuen tarpeena on tunnistettava tuki, joka mahdollistaa nuoren arkeen ja lähiympäristöön saatavilla olevan ja pysyvän aikuisen tuen tukemaan nuorta joustavasti ja lähestyttävästi erilaisissa elämäntilanteissa ja tarpeissa. Jälkihuoltoon nuorten kanssa työskentelyyn liittyviä keskeisiä osaamisen tarpeita ovat olleet mm. paikallisen monialaisen palvelujärjestelmän ja nuorille kohdennettujen eri tasoisten palveluiden ja verkostotoimijoiden hyvä tuntemus sekä nuorta oman elämänsä kysymyksissä osallistava, motivoiva ja suhdeperusteisesti lähestyvä työskentely.

Osana hallituksen esitystä on tunnistettu, että lastensuojelun jälkihuollon tarve on suurimmillaan täysi-ikäistymisen jälkeen ja vähenee ajan myötä. Myös Pohjois-Savon hyvinvointialueella tämänhetkessä tilanteessa merkittävin osuus jälkihuollon piirissä olevista asiakkaista on 18–20-vuotiaita, johon ikäryhmään kuuluu noin puolet jälkihuollon piirissä olevista. Kuitenkin jälkihuoltotarvetta on edelleen olemassa myös 23–24-vuotiaille nuorilla, johon ikäryhmään kuuluu noin viidennes jälkihuollon piirissä olevista. Valitettavasti tarkempaa seurantatietoa ei toistaiseksi ole Pohjois-Savossa saatavilla siitä, millaisia muutoksia nuoren tuen tarpeissa jälkihuollon jatkuessa tapahtuu. Osa nuorista jatkaa perhehoidossa mahdollisesti ainoassa muistamassa lapsuuden kodissaan vielä jatko-opintojensakin ajan, mutta suurin osa nuorista näyttää tämänhetkisen käytettävissä olevan tiedon valossa itsenäistyvän viimeistään 22 ikävuoteen mennessä. Tämän jälkeen 22–23-vuotiaiden osalta tuen tarpeissa vaikuttaa korostuvan itsenäiseen asumiseen liittyvä tuki.

Tämänhetkessä lainsäädännöllisessä tilanteessa on ollut myös Pohjois-Savossa tunnistettuna, että lastensuojelun jälkihuollon piiristä järjestetään muiden palveluiden puuttuessa jälkihuoltoon nuorille runsaasti myös niitä palveluita ja tukitoimia, joihin heillä tulisi olla oikeus erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluiden osalta osana kaikille yhteisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja myös ilman jälkihuolto-oikeutta. Myönteisenä mahdollisuutena hallituksen esityksen perusteella sinällään näyttäytyy näille nuorille tarvittavien tukitoimien järjestäminen jatkossa yleisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden piiristä. Tarvittavien palveluiden jatkuvuuden ja turvaamisen

edellytyksenä kuitenkin näyttäytyy, että myös näissä yleisissä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa tulisi jatkossa kyetä tunnistamaan ja huomioimaan paremmin lastensuojelutautaisen nuoren tarpeita sekä tukemisen mahdollisuuksia ja keinoja turvata heidän palveluihin pääsyä sekä tukeen kiinnittymisen mahdollisuudet. Kuten jälkihuoltotyön uudistamiseksi ja kehittämiseksi tehdyissä selvityksissä ja hankkeissa on usein todettu, erityisesti paljon tukea tarvitsevilla jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla on hyvin monialaisia, kompleksisia ja kumuloituvia haasteita, jotka myös vaikuttavat alentavasti nuorten toimintakykyyn. Osa nuorista jää jälkihuollonkin piirissä tuen ulottumattomiin, vaikka jälkihuoltotyön lähtökohtana on nuoresta kiinnipitävä ja välittävä työote. Monialaisia tuen tarpeita omaavien nuorten ryhmään kuuluvat ovat näin ollen erityisessä riskissä jäädä palvelujen ulkopuolelle ja syrjäytyä.

Lausunnon antamisen lähtökohtana jälkihuollon ikärajan laskemista koskevassa asiassa on todettava, että jälkihuollon ikärajan laskemisen kokonaisvaikutusten arviointi näyttäytyy haasteellisena, sillä edeltävästä jälkihuollon ikärajan muutoksesta on aikaa vasta alle neljä vuotta eikä jälkihuollon kokonaistilanteesta ja siinä ikärajan nostamisen jälkeen tapahtuneista muutoksista ole oletetusti laajemminkaan hyvinvointialueilla saatavilla kattavaa tai pidempiaikaista seurantatietoa. Kaiken kaikkiaan on tunnistettavissa, että jälkihuollon piirissä olevien nuorien tuen tarpeet ovat yksilöllisiä ja niissä on eroavaisuutta niin sisällöllisten kuin tuen tarpeen kestonkin osalta. Tässä suhteessa jo hallituksen esityksessäkin tunnistetusti erityistä huomiota tulisi lain muutoksen johdosta kiinnittää niiden nuorten pääsyyn jälkihuoltoon nähden vaihtoehtoisten palveluiden ja tukitoimien piiriin, jotka edelleen ovat edelleen tuen tarpeessa ja jäisivät jälkihuollon ulkopuolelle. Suurella osalla jälkihuollon piirissä olevista nuorista on erityisiä vaikeuksia saada ja hakea tarvitsemiaan sosiaalihuollon palveluita ja tässä suhteessa erityisiä huomioinnin tarpeita on tunnistettava liittyen olemassa olevan palvelujärjestelmän toimivuuteen ja kyvykkyyteen mahdollistaa näille nuorille yksilölliseen tarpeeseen vastaava asiointi sekä sen jatkuvuus ja tukeen kiinnittyminen. Perusteltuna näyttäytyisi, että Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaisessa syrjäytymisen ehkäisyn toimenpideohjelmassa kiinnitettäisiin erityistä huomiota jälkihuollon ikärajan laskemisessa syntyneisiin vaikutuksiin ja niiden tunnistamiseen sekä olemassa olevan palvelujärjestelmän ohjauksen ja tukemisen tarpeisiin myös nyt kyseessä olevien erityistä tukea tarvitsevien nuorten aikuisten palveluiden vahvistamiseksi.

Hallituksen esityksessä on esitetty lisäksi varhaiskasvatuslain täsmentämistä lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden osalta silloin, kun lapsen varhaiskasvatus järjestetään muualla kuin lapsen kotikunnassa. Lisäksi varhaiskasvatuslaissa esitetään säädettävän myös kuntien välisestä kustannustenjaosta tähän liittyen, myös lastensuojelulain osalta vastaavat muutostarpeet huomioiden. Pohjois-Savon hyvinvointialueella on ollut elokuun 2023 tilanteessa yhteensä hieman yli 500 lastensuojelun sijaishuollossa olevaa lasta, joista varhaiskasvatusikäisiä lapsia noin viidennes. Asiaa koskevan lausunnon valmistelun yhteydessä ei valitettavasti ole mahdollistunut selvittää, kuinka moni sijaishuollossa oleva lapsi on varhaiskasvatuksen palveluiden piirissä.

Varhaiskasvatus on tärkeä lapsen kasvua ja kehitystä tukeva palvelu, johon on varhaiskasvatuslain mukainen oikeus kaikilla lapsilla. Myös sijaishuollossa olevien lasten varhaiskasvatuksen palvelut tulee järjestää hänelle samoin perustein kuin muilla lapsilla ja sisältää tarvittavat yksilöllisen tuen muodot, jotka on todettu hänelle tarpeelliseksi lapsen hyvän kasvun ja kehityksen turvaamisen tarkoituksessa.

Tämänhetkisessä tilanteessa vallitseva lainsäädännöllinen epätarkkuus on näyttäytynyt myös Pohjois-Savon hyvinvointialueella kunnista saapuneiden ja varhaiskasvatuksen järjestämis- ja/tai

kustannusvastuuta koskevien yhteydenottojen lisääntymisenä jossain määrin. Vallitsevassa lainsäädännöllisessä tilanteessa hallituksen esityksen mukaiset varhaiskasvatuksen järjestämis- ja kustannusvastuun täsmennykset selkeyttävät tilannetta ja turvaavat myös lastensuojelun palveluiden piirissä olevalle lapselle yhdenvertaiset oikeudet varhaiskasvatuksen palveluihin. Myös vastuun palvelua koskevista kustannuksista tulee olla sillä taholla, joka on oikeutettu valtionosuuteen.

Hallituksen esityksen mukaiset lait tulisivat voimaan 1.1.2024 ja lastensuojelulakiin säädettäisiin siirtymäsäännös, jonka perusteella oikeus jälkihuoltoon päättyisi vasta 30.6.2024. Siirtymäajalla erityisen huomion kohteena hyvinvointialueilla tulisi olla jälkihuolto-oikeuden piirissä jo olevien nuorten suunnitelmallinen siirtymä tarpeenmukaisten muiden palveluiden ja etuuksien piiriin jälkihuollon päättyessä; näiden toimenpiteiden mahdollistaminen vaatii myös nyt esitetyssä aikataulussa valmistelua, jonka käynnistymiseen tulisi hyvinvointialueilla ryhtyä viipymättä. Pohjois-Savon hyvinvointialueella ei ole ollut nyt annetussa lausumamääräajassa mahdollisuutta vielä arvioida niitä tosiasiallisia ratkaisuja, joilla siirtymän turvaaminen onnistuneesti voitaisiin mahdollistaa.

Turunen Riikka

Pohjois-Savon hyvinvointialue/ Päätöksenteon valmistelu yksikkö - Perhe- ja vammaispalveluiden lautakunta, Pohjois-Savon hyvinvointialue